

Adatok a XVI. századi (Máramaros)Szigetről (2.)

Tavaly júniusban közölte lapunkban a Szatmár városi szabócéh XVI. századi szabályzatáról szóló tanulmányt a Kaposvári Egyetem nyugalmazott főiskolai tanára és a Szent István Egyetem Kaposvári Campusának adjunktusa. Dr. Fülöp László és dr. Barkóczy László újabb érdekes középkori iratot elemzett elsősorban a benne szereplő nevek szempontjából. Egy máramarosszigeti írástudó deákul írt jegyzetei maradtak fenn, s azokban birtokának, ingatlanainak gyarapítását jegyezte fel, köztük több tucatnyi névvel.

Mivel a XVI. századi Magyarországon a családnevek véglegesen nem állandósultak, rögzültek, sok esetben nem is öröklődtek, az itt szereplők közül több is megkérdőjelezhető. Elképzelhető, hogy csupán az illető foglalkozását jelölték, például: Deák, Bányász, Nyerges, Kovács stb. Öröklődésük bizonyítására ez az egy dokumentum nem adhat választ. Igazolja mindezt az itt szereplő két testvér, Benedekdiák Albert és Mátyás esete is. Mivel az összetett szóból álló vezetéknevet egybeírták, azt feltételezhetjük, hogy eredetileg az apjuk keresztnéve volt a Benedek, akinek a foglalkozása valóban diák volt. Hasonló a hét Litteratus esete is, akiknél a valódi családnév helyettesítésével találkozunk, vagy a két Szász, akik csak a városban élő németek voltak, de nem ez volt az eredeti nevük. Egy dolgot azonban biztosan állíthatunk: a XVI. század elején-közepén élt szigeti lakosok majd száz százaléka magyar eredetű nevet (ha nem is családnevet) viselt. Idegen vagy bizonytalan a 106 főből (mivel négynek a családnevét nem ismerjük): Cserepnye⁸, Gajdán, Hachys és Juga. A Somlye valószínűleg elírás vagy félreolvasás, ennek eseté-

ben a Semlye~Semje < Semjén névvel lehet dolgunk. Még egy névre fel kell figyelniünk, ez a László. Ebben a században keresztnév-ként sem szokott még előfordulni, így szinte lehetetlen, hogy rögzült családnévvé vált volna. Általában elmondható, hogy a magyar etimonú családnevek legtöbbször keresztnévi (azon belül is becézett névalakú), helynévi (származási hely megjelölése) vagy foglalkozásnévi eredetű.

Mindezek után vizsgáljuk meg a regiszterben szereplő férfiak keresztnévét, melyek közül válogattak keresztelekor a szüleik, milyen nevek voltak a leggyakoribbak vagy éppen a legritkábbak az akkori Magyarország északi részén. Volt-e idegen nyelvi (német, román, rutén) hatás azok választásakor? A nevek betűrendben a következők; az utánuk álló számok az előfordulásukat mutatják: Ádám 1, Albert 1, Ambrus 5, András 4, Antal 4, Balázs 4, Bálint 3, Barnabás 1, Benedek 2, Bertalan 3, Domonkos 3, Farkas 1, Ferenc 2, Gáspár 2, Gergely 4, György 7, Imre 2, István 5, Jakab 2, János 11, Kristóf 1, Lázár 1, Márton 5, Máté 4, Mátyás 4, Mihály 8, Miklós 4, Pál 4, Simon 3, Tamás 7.

A feljegyzésben szereplő 110 férfi közül 108 kapott a magyar lakosság körében használt keresztnévet. Ez az arány nagyon jónak mondható, a változatosságot bizonyítja, hogy minden második-harmadik (2,77) egyén más, eltérő néven élt a városban. Ezáltal a megkülönböztetésük könnyű volt, sokuknak nem is kellett használniuk családnévüket az azonosításukhoz. A hat leggyakoribb keresztnév a következő: János, György, Tamás, András, Márton és István. Ezek közül a János emelkedik ki tizenegyes előfordulásával, amely teljesen megegyezik az akkori hazai, más vidékeken élő férfiak mutatóival. Kimondottan ritka névnek számít ebben a korban az Imre két előfordulással, ugyanis Szent Imre kultusza csak később terjedt el más magyar nyelvterületeken. A dokumentumban két olyan keresztnév szerepel, amelyik nem illik bele ebbe a sorba: a Bárdfalván élő vagy onnan elszármazó Dan és

a Rodra testvéreké, akiket nemesként említ a lejegyző deák. Családnevük (Kis) leírása szerint magyarok, ha valóban családnevet takar e megnevezésük, ugyanis jelölhette alacsony természetüket vagy a fiatal korukat is a jelentése. Azonban a keresztnévük a magyar névrendszerben teljesen idegen, számunkra ismeretlen.⁹ Becenevet csupán egyet olvashatunk, Varga Tamás fiát, Gyurkát (?), amelyet olyan pontatlanul írt le, hogy olvasata nagyon bizonytalan.

A férfiak megnevezése után a viszonylag kevés számú lány és asszony (főként özvegy) neve következik. Csak 14 fő nevét olvashatjuk ugyan ebben a feljegyzésben, mégis feltétlenül ki kell emelnünk, hogy ez a szám jelentős. Ugyanis az ebből a korból fennmaradt dokumentumokban említett női nevek száma nagyon kevés, vagy éppen egy sem maradt az utókorra. Ezek a nők annak köszönhetik nevük leírását, hogy vagy családtagok voltak, vagy valamely adásvételnél szomszéd tulajdonosok. Mivel nevüket nem tudjuk rendszerbe foglalni, utólagos megjegyzésekkel ellátva soroljuk föl őket: Ágota (az anyai nagyanyja); Anna (a deák nővére, Íjgyártó Bálint felesége); Dorottya (édesanyja testvére, Huszty Márton felesége); Dorottya (Szász Mihály özvegye); Erzsébet (Mihály deák özvegye); Katalin (Deák János özvegye); Katalin (Betegh családnevű, földszomszéd); Magdolna (Vikárius családnevű, földszomszéd); Margit (Huszty Márton testvére, Kerekes Mihály özvegye); Márta (Szabó nevű, Litteratus Miklós leánya); Orsolya (földet vásárolt tőle); Orsolya (György deák testvére); Zsófia (az édesanyja); Zsófia (Visky Simon leánya).

A feljegyzés második része a már fentebb említett földvásárlásokkal, újabb örökségekkel, földcserékkal, elzálogosításokkal kapcsolatos. Ezeket olyan részletesen és bonyolultan írja le a szerző, hogy jelen írásban nem érdemes vele foglalkozni. Ennek a fejezetnek a legnagyobb erénye az, hogy több falu, folyó, patak és főként akkor használt határrész nevét örökítette meg számunkra. A város- és folyónevek nem változtak, a kisebb települések neve viszont igen, ezért azok azonosítása fél évezred elteltével nem mindig sikerült. A pontosításnál főként Lelkes György *Magyar helységnév-azonosító szótárát*¹⁰ hívtuk segítségül, azonban még így is maradtak kérdőjelek és bizonytalanságok. Ezek közül az említett kisebb települések közül mára néhány ki is halhatott, nevet válthatott, vagy beleol-

vadt egy mellette található faluba. A határrésznevek egy része teljesen eltűnhetett, elfelejtődött az évtizedek, évszázadok során. Hisz néha elég volt egy nagyobb földterület összeszántása, egy mocsaras rét lecsapolása, és sorolhatnánk tovább az okokat. Egy érdekességet feltétlenül meg kell jegyeznünk: szó esik szántóföldekről, rétekről, kertekről, kaszálókról, viszont erdőkről és szőlőkről – ez utóbbi talán nem is termelt meg azon a vidéken – egyszer sem ír a deák.

A tulajdonnevek közül utoljára ezeket a földrajzi neveket mutatjuk be még akkor is, ha abban az olvasóink, a szakértők, a ma ott élő lakosok esetleg pontatlanságot vélnek felfedezni. Ezek a következők:

Települések: Alsóróna (Ron), Bárdfalva (Barthffalwa), Beszterce (említés szintjén), Eorymwapa (Őrimvapa; bizonytalan), Fejérfalva~Bélafalva (Feyrfalwa), Felsőapasa, Hotháza (Hothaza, bizonytalan), Huszt (Hwzth; említés szintjén), Kabolapatak (Kobalopathka); másképp: Lupapataka (Lwpathaka), Kálinfalva (Kalynffalwa), Kőkénymező (Keokynmezeo, Keokynmezew in Wagonelazza; Kőkényes?), Láz~Lázi, Bácsiláz (Laaz), (Poson; említés szintjén), Somosfalva (Somosffalwa), Sziget~Máramarossziget (Zigeth, Zjgeth), Szőlős (Zeoleos; talán Nagyszőlős, említés szintjén).

Folyók, patakok: Iza, Kazó (Kazo), Lupa (?), Máramaros (Maramaros), Tisza (Tibiscus).

Határrésznevek (mikrotoponímiák): Bachynelazza (rét, nem azonosítható), Csetadombja (Chetadombja), Eszterág (Ezteragh; jelentése: gólya), Gerezzegh (?), Hobiza (Hobyza, föld), Hosszúliget (Hozzwlygeth rét?), Ibrisz (Ibrjz), Kajtár (Kajtar, rét), Kormani~Kormanos (föld), Likasdomb (Ljkasdomb), Mikláza (Mjklazza, rét), Mocsár (Mochar, föld), (Ozolvan, rét), Teoltisz (Theolthys, föld), Turcjad (rét).

Befejezésül szeretnénk összefoglalni azokat a lényeges jellemzőket, amelyek a szigeti Szabó György deák latin nyelvű feljegyzésének a legnagyobb erényei. Ezt a nyelvelmélet már sokan felhasználták különböző tanulmányokban, doktori disszertációban, azonban mindenki más-más szempontból. Arról nincs tudomásunk, hogy a benne szereplő tulajdonneveket fogták volna vallatóra és elemezték volna. Pedig viszonylag rövid terjedelme ellenére sok nevet tartalmaz. A személynevek közül a 110 férfinév azért értékes, mert leg-

(folytatás a következő oldalon)

Erdélyi Miklós és a váradi teátrum

Nagyvárad színháztörténetének jelentős alakja volt Erdélyi Miklós színész, szíinigazgató. A XX. század elején egyebek mellett tizenöt éven át vezette a társulatot, megpróbáltatásokkal teli életútján sok áldozatot hozott, hogy szeretett városa színjátszását színvonalassá és híressé tegye. A *Nagyvárad és Szabadság* napilap 1934. februári lapszámaiban – nem sokkal a temetése után – emlékeztek meg róla.

Szürke, komor februári reggelen hunyt el a nagyváradi közkórház egyik harmadosztályú kórtermében Erdélyi Miklós (Zombor, 1868. máj. 22.–Nagyvárad, 1934. febr. 10.), aki másfél évtizeden át volt igazgatója a színháznak. Nem sokkal halála előtt költözött haza Bukarestből, ahol lányával és vejével, Gróf

Lászlóval élt együtt. A kis családot az imádott unoka, Bubi egészítette ki, a nagypapa legnagyobb örömére. Keményen dolgozott az öreg Bukarestben. Szőnyegekkel és háztartási gépekkel házalt, hogy eltartsa saját magát, ne kelljen a fiataloknak még őt is eltartaniuk. Egy fárasztó nap után összeesett az utcán, és kórházba szállították. Mindenáron haza akarta hozatni magát Váradra, abba a városba, ahol egykor sikeres és boldog volt. Haza is tért, egyenesen a kórházba, egy harmadosztályú kórterembe, ahol 25 év szakadatlan munka, izgalom, kínlódás után végleg megpihent. Amíg a kórházban feküdt, csak páran látogatták meg. Az ő váradi huszonöt évére már kevesen emlékeztek! Ha nagy ritkán egy régi ismerős leült az ágya mellé, annak azt is elpanaszolta, hogy nem teljesülhet legnagyobb vágya, felnőni látni unokáját.

Az ő igazgatósága alatt (1908–1921, majd 1928/29) nagy nevek szerepeltek a kőszínház színpadán, de jó néhány fiatal tehetség is

Adatok a XVI. századi (Máramaros)Szigetről (2.)

(folytatás az előző oldalról)

➤ többjük teljes, kételemű, tehát mind a családneveket, mind a keresztnéveket lehet rendszerezni. A női név kevés ugyan, azonban kimondottan ritkaságnak számít ebből a korból. Ugyanígy kuriózum a helynevek között

olvasható dülők korabeli megörökítése is. És mivel az özvegyeknél a házastársak neve is szerepel, valójában nem 23 évet ölel föl, hanem annál többet, hisz ők jóval 1540 előtt születtek. S végül ez a névanyag mind azt bizonyítja, hogy Sziget városa a középkorban szintiszta magyar település volt.

JEGYZETEK

8. Talán valamelyik szláv (keleti szlovák vagy nyugati ukrán) nyelv Cserepnya < Čerepaňa családnevének hangalaki magyarosodása (két nyílt szótagos tendencia és hangrendbeli igazodás). Gajdán < a török gayda „duda”; az -an ~ -án képzős alakja bekerült mind a román, mind a szlovák és ukrán nyelvbe. A Juga < Iuga lehet a román Gheorghe (György) egyházi személynév becézett formája. (Az adatokért köszönet Szopos András Bukarestben oktató kollégáknak.)
9. A faluban a középkorban eredetileg magyar kisnemesi családok éltek, köztük Kis nevű is. Azonban a település román lakta lett, ezért kaphattak a gyermekeik román vagy más idegen keresztnévet: Dan < Dániel és Rodra(m) lehet a szláv Radovan becézése.
10. Lelkes György: *Magyar helységnev-azonosító szótár*. Argumentum. 2011.